

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

КРЕДИТУВАННЯ І КОНТРОЛЬ

**Методичні вказівки
до практичних занять та самостійного вивчення дисципліни
для студентів спеціальності 7.050104 – “Фінанси”
всіх форм навчання**

Затверджено
на засіданні кафедри
фінансів
Протокол № 17
від 17 червня 2010 р.

ЧЕРНІГІВ ЧДТУ 2010

Кредитування і контроль. Методичні вказівки до практичних занять та самостійного вивчення дисципліни для студентів спеціальності 7.050104 – «Фінанси», всіх форм навчання. / Укл. В.П. Ільчук, І.В. Сидоренко, І.В. Лисенко. – Чернігів: ЧДТУ, 2010. – 52 с.

Укладачі: Ільчук Валерій Петрович, доктор економічних наук, професор
Сидоренко Ірина Володимирівна, асистент
Лисенко Ірина Володимирівна, асистент

Відповідальний за випуск: Ільчук Валерій Петрович, завідувач кафедри фінансів, доктор економічних наук, професор

Рецензент: Панченко О.І., кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Чернігівського державного технологічного університету

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
1 ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ.....	6
1.1 Тематика лекційних занять.....	6
1.2 Зміст і тематика практичних занять.....	8
1.3 Зміст та обсяги самостійної роботи.....	9
2 ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	10
Тема 1 Кредит у ринковій економіці.....	10
Тема 2 Організація кредитування в сучасних умовах.....	13
Тема 3 Фірмові кредити.....	19
Тема 4 Банківський кредит.	26
Тема 5 Сутність факторингового обслуговування.....	30
Тема 6 Лізинговий кредит.....	34
Тема 7 Іпотечний кредит.....	39
Тема 8 Проблемні кредити і засоби реструктуризації безнадійних боргів.....	43
Тема 9 Державний кредит.....	46
ТЕМИ РЕФЕРАТІВ.....	49
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЗАЛІКУ.....	51
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	52

ПЕРЕДМОВА

Дисципліна «Кредитування і контроль» належить до прикладних дисциплін і є однією з базових по підготовці спеціалістів банківського профілю. Вивчення дасть студентам теоретичні знання та практичні навички з питань кредитування, оформлення документів, пов'язаних з цим процесом, прийняття рішень про надання позик та мінімізації ризиків, пов'язаних з банківською діяльністю.

Вивчення дисципліни сприяє формуванню наукового рівня економічного мислення майбутнього фахівця, містить в собі теоретичну базу, яка необхідна при практичному вирішенні конкретних задач практики кредитування в умовах перехідної економіки. Предметом дисципліни є вивчення об'єктивної природи формування ресурсів у тісному взаємозв'язку з їх розміщенням.

Мета викладання дисципліни «Кредитування і контроль» підпорядкована навчанню студентів основам теорії та практики кредитування, формування системи знань у галузі організації та технології здійснення банками пасивних та активних операцій з кредитування та контролю.

Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- довести до студентів зміст завдань та функцій кредитної системи, принципи побудови та операцій, що здійснюються окремими її ланками на кредитному ринку;
- навчити студентів, користуючись отриманими знаннями, на практиці виконувати кредитні операції, здійснювати їх документальне оформлення і оцінку ефективності, самостійно вирішувати питання, пов'язані з наданням кредитів;
- ознайомити з міжнародним досвідом організації кредитної діяльності, питаннями функціонування банківських установ у розвинутих країнах.

Дисципліна «Кредитування і контроль» сприяє підготовці майбутніх фахівців у галузі економіки, в процесі його опанування студенти повинні одержати навички та досвід дослідження ресурсно-кредитних явищ та процесів, що необхідно для чіткого визначення індивідуальних орієнтирів застосування власних здібностей та реалізації набутого професійного потенціалу в умовах ринкової системи.

Студент повинен знати:

- основні положення законодавчої та нормативної бази з кредитної діяльності;
- понятійно-термінологічний апарат з питань організації і регулювання банківської діяльності та здійснення банківського кредитування;
- зміст пасивних банківських операцій, джерела і механізм формування фінансових ресурсів комерційного банку;
- зміст активних операцій комерційного банку, основи організації банківського кредитування.

Студент повинен вміти:

- аналізувати кредитний ринок банківських послуг, з урахуванням закономірностей вирішувати питання організації роботи з основних напрямків кредитування;

- самостійно проводити та організовувати виконання операцій з кредитування;

- обслуговувати депозитні, кредитні, валютні та інші рахунки та укладати угоди що до залучення фінансових ресурсів;

- аналізувати структури активів і пасивів комерційного банку;

- давати оцінку ефективності операцій, що проводяться банком, та знаходити оптимальні рішення;

- виявляти, оцінювати та управляти ризиками при кредитуванні;

- удосконалювати існуючі методи та розробляти сучасні схеми проведення операцій по наданню кредитів.

Дисципліна «Кредитування і контроль» належить до прикладних дисциплін і є однією з базових в підготовці спеціалістів банківського профілю. Вивчення даної дисципліни дасть студентам теоретичні знання та практичні навички з питань кредитування, оформлення документів, пов'язаних з цим процесом, прийняття рішень про надання позик та мінімізації ризиків, пов'язаних з банківською діяльністю.

Курс «Кредитування і контроль» тісно пов'язаний з навчальними дисциплінами «Банківські операції», «Національний банк і грошово-кредитна політика», «Фінансовий менеджмент у банку», «Облік та аудит у банку», «Аналіз банківської діяльності».

Методична розробка складена у відповідності з робочою програмою дисципліни «Кредитування і контроль» і має на меті надати студентам можливість здійснити контроль своїх знань з даного курсу.

У методичній розробці надана тематика лекційних занять, плани практичних занять, які включають тестові завдання, ситуаційні завдання та задачі, а також питання для самоперевірки засвоєння матеріалу курсу.

Підготовка методичних вказівок здійснювалась з урахуванням сучасних наукових досягнень і практичного досвіду у галузі методичного забезпечення викладання дисципліни «Кредитування і контроль»

В кінці методичних вказівок надається необхідна література до вивчення курсу.

1 ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

1.1 Тематика лекційних занять

Змістовий модуль 1. Теоретичні засади кредитування

Тема 1 Кредит у ринковій економіці

1. Економічна природа кредиту
2. Функції та роль кредиту
3. Форми кредиту

Тема 2 Організація кредитування в сучасних умовах

1. Принципи раціонального кредитування
2. Етапи кредитного процесу
3. Визначення кредитоспроможності позичальника як важливої складової кредитного процесу
4. Кредитний ризик: сутність, структура та методи управління
5. Проблемні кредити і засоби реструктуризації безнадійних боргів

Змістовий модуль 2. Форми кредитів

Тема 1 Фірмові кредити

1. Сутність та види фірмових кредитів
2. Економічна сутність комерційного кредиту
3. Франчайзинг
4. Облігаційні кредити

Тема 2 Банківський кредит

1. Сутність та класифікація банківських кредитів
2. Прямі кредити комерційних банків
3. Непрямі кредити

Тема 3 Сутність факторингового обслуговування

1. Факторинг як специфічна форма обслуговування дебіторської заборгованості
2. Класифікація факторингових операцій
3. Відмінність факторингу від банківського кредиту
4. Переваги та недоліки факторингового обслуговування
5. Механізм реалізації факторингу

Тема 4 Лізинговий кредит

1. Сутність та особливості лізингу як форми кредиту
2. Класифікація лізингових операцій
3. Переваги використання лізингових операцій

4. Механізм лізингу

Тема 5 Іпотечний кредит

1. Сутність та особливості іпотечного кредиту
2. Моделі іпотечного кредиту

Тема 6 Проблемні кредити і засоби реструктуризації безнадійних боргів

1. Сутність проблемних кредитів
2. Методи управління проблемними кредитами банків

Тема 7 Державний кредит

1. Сутність і особливості державного кредиту
2. Види державного кредиту

1.2 Зміст і тематика практичних занять

Практичні заняття є сполучною ланкою між лекційними заняттями та самостійною роботою і мають на меті поглиблення засвоєння теоретичних понять і термінів з дисципліни.

В процесі практичних занять з'ясовується ступінь засвоєння термінологічного апарату та основних положень предмету, вміння розкривати конкретну тему, аналізувати ключові питання курсу, розв'язувати конкретні практичні ситуації.

Одним з важливих завдань проведення практичних занять є отримання студентами навичок публічних виступів і дискусій, а також аналітичного та обґрунтованого підходу до розв'язання складних питань і відпрацювання можливих рішень у майбутній професійній діяльності.

Тематичний план практичних занять наведено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Тематичний план практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Кредит у ринковій економіці	2
2	Організація кредитування в сучасних умовах	2
3	Фірмові кредити	2
4	Банківський кредит	2
5	Сутність факторингового обслуговування	2
6	Лізинговий кредит	2
7	Іпотечний кредит	2
8	Проблемні кредити і засоби реструктуризації безнадійних боргів	2
9	Державний кредит	2
Всього		18

1.3 Зміст та обсяги самостійної роботи

Метою самостійної роботи є розвиток самостійного пошуку необхідної додаткової інформації у науково-методичній і навчальній літературі, розвиток вміння систематизації та аналізу інформації, її добору, обробки та представлення одержаних результатів.

Самостійна робота передбачає:

- опрацювання лекційного матеріалу;
- опрацювання навчально-методичної літератури;
- виконання практичних завдань;
- підготовку до тестування та контрольних робіт (денна форма);
- виконання та оформлення контрольної роботи (заочна форма);

Форма звіту про самостійну роботу студентів денної форми навчання – доповіді (реферати) за відповідними темами дисциплінами. Доповіді складаються відповідно до вимог вищої школи. Обсяг доповіді – 10-12 сторінок друкованого тексту, до змісту якого може бути включений графічний і табличний матеріал.

Форма звіту про самостійну роботу студентів заочної форми навчання – контрольна робота.

Обсяг та тематика самостійної роботи наведено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Розподіл обсягу самостійної роботи за видами робіт

Вид роботи	Обсяг годин за формами навчання	
	Денна	Заочна
1. Засвоєння лекційного матеріалу	8	20
2. Підготовка до практичних занять	5	10
3. Самостійне вивчення на основі навчальної літератури наступних тем (питань) :		
3.1 Порядок розрахунку ціни кредиту	1,5	1
3.2 Організація ризик-менеджменту в банку	0,7	1
3.3 Оцінка кредитоспроможності позичальника	0,7	1
3.4 Облігаційні кредити	0,7	1
3.5 Методи управління проблемними кредитами	0,7	1
3.6 Державний кредит	0,7	1
4. Виконання контрольної роботи	-	12
Всього	18	48

2 ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1 Кредит у ринковій економіці

Питання:

1. Економічна природа кредиту
2. Функції та роль кредиту
3. Форми кредиту

Тести:

1. На якому рівні може виступати держава у формі кредитора:
  - А) національний
  - Б) регіональний
  - В) міжнародний
  - Г) місцевий
2. Економічний суб'єкт, що отримує в тимчасове користування вільні кошти інших осіб на певних умовах:
  - А) позичальник
  - Б) кредитор
  - В) посередник
  - Г) правильна відповідь відсутня
3. Грошові та матеріальні цінності, щодо яких укладається кредитна угода – це:
  - А) суб'єкт кредиту
  - Б) об'єкт кредиту
  - В) сутність кредиту
  - Г) наслідок кредиту
4. У розвинутому ринковому господарстві кредит виконує такі основні функції:
  - А) перерозподільну
  - Б) організаційну
  - В) контрольну
  - Г) регулюючу
5. Основні форми перерозподілу тимчасово вільних коштів:
  - А) територіальна
  - Б) регіональна
  - В) просторова
  - Г) валютна
6. Функція кредиту, що дозволяє здійснювати передачу капіталу від одних економічних суб'єктів до інших:

- А) заміщення створення кредитних документів
  - Б) контрольна
  - В) перерозподільна
  - Г) стимулююча
- 7.** Саме в цій функції кредит більш суттєво впливає на економічне життя суспільства:
- А) створення кредитних документів
  - Б) стимулююча
  - В) контрольна
  - Г) перерозподільна
- 8.** Документи встановленого зразка, які фіксують наявність кредитних відносин:
- А) кредитні документи
  - Б) чеки
  - В) кредитні поліси
  - Г) кредитні сертифікати
- 9.** Форма кредитних відносини, яка виникає між продавцями та покупцями, коли останні одержують товари чи послуги з відстрочкою платежу:
- А) грошова
  - Б) міжнародна
  - В) фірмова
  - Г) товарна
- 10.** Кредити, які надаються як центральними, так і комерційними банками:
- А) банківські
  - Б) фірмові
  - В) державні
  - Г) грошові
- 11.** Кредити супранаціональних інститутів можуть надаватися:
- А) міністерством фінансів України
  - Б) НБУ
  - В) президентом
  - Г) міжнародним валютним фондом
- 12.** Форма руху позичкового капіталу, що базується на довірі, з відповідним юридичним оформленням:
- А) кредит
  - Б) депозит
  - В) іпотека
  - Г) лізинг

Задачі:

Задача 1. Темпи економічного зростання прогноуються на наступний рік на рівні 8 %, інфляція очікується на рівні 7 %. За якою процентною ставкою банку вигідно буде надавати кредити?

Задача 2. 10 березня банк надав підприємству кредит у сумі 220 тис. грн. строком на 3 місяці під 24% річних. Розрахувати суму заборгованості підприємства перед банком за умови нарахування простих відсотків (база нарахування відсотків – 365 днів).

Задача 3. Банк надав підприємству кредит у сумі 150 тис. грн. строком на 3 міс. під 18 % річних. Розрахувати суму заборгованості перед банком за умови щомісячного нарахування складаних відсотків.

Задача 4. Макроекономічна ситуація в Україні характеризується такими показниками: темпи економічного зростання становлять 7 % на рік, рівень інфляції — 8 % на рік. У зв'язку з підвищенням реальної заробітної плати Іванов І.І. заощадив 10 тис. грн і вирішив відкрити депозитний рахунок на 9 місяців. Іванов І.І. має два варіанти відкриття рахунків: банк А пропонує 15 % зі щомісячною виплатою відсотків, банк Б — 14 % зі щоквартальним нарахуванням відсотків. Водночас Іванов І.І. не має економічної освіти і вирішив звернутися до консультанта. Що Ви можете порадити пану Іванов І.І., якщо він має середню зарплату і найближчим часом не потребує цих грошей, а також хоче мінімізувати ризик втрати коштів?

Задача 5. Макроекономічна ситуація в Україні характеризується такими показниками: темпи економічного зростання становлять 7 % на рік, рівень інфляції — 8 % на рік. У зв'язку з підвищенням реальної заробітної плати Сидорової С.С. вирішила відкрити депозитний накопичувальний рахунок. Початковий внесок становив 10 000 грн, а надалі протягом двох років вона поповнюватиме свій рахунок наприкінці кожного місяця у сумі 1000 грн. Банком була запропонована процентна ставка у розмірі 19% річних. Визначте суму до погашення, а також, якщо це можливо, реальну вартість отриманих грошей.

Задача 6. Процентні витрати за залученими ресурсами – 55% річних. Норма прибутку від кредитної діяльності банку – 10% річних. Операційні витрати банку з обслуговування кредиту (зарплата, вартість матеріалів та обладнання тощо) – 50 тис. грн. Норма обов'язкового резерву – 15 % Сума кредиту – 4000 тис. грн. Строк кредиту – 3 місяці (90 днів). Визначити оптимальну проценту ставку за кредитом?

Задача 7. Існує певна початкова сума депозиту у розмірі 1000 у.о.; норма резервування (тобто певна частина депозиту, що має бути зарезервована у центральному банку), яка застосовується до всіх видів зобов'язань, становить 20%. Необхідно визначити максимальну суму депозитів та кредитів, що може бути створена в економіці (процес мультиплікації при виконанні кредитом функції створення кредитних документів).

Задача 8. Розрахуйте максимальну суму кредитів, що може бути створена в банківській системі, якщо відомі такі дані: сума початкового депозиту становить 15 000 грн., норма обов'язкового резервування дорівнює 15 %.

Питання для роздумів, самоперевірки, повторення:

1. Які існували підходи до визначення сутності кредиту?
2. У чому полягає сутність кредиту як економічної категорії?
3. Хто може бути кредитором у сучасних умовах?
4. Яка необхідність в отриманні кредиту економічними суб'єктами?
5. Які основні стадії руху кредиту?
6. У чому полягає складність виділення функції кредиту?
7. Розкрийте сутність перерозподільної функції кредиту?
8. У чому полягає сутність функції створення кредитних документів?
9. Яку роль відіграє кредит у сучасних умовах?
10. Які існують підходи у вітчизняній літературі до визначення форм кредиту?
11. За якими критеріями можна класифікувати кредити?
12. Які форми кредиту вирізняють за суб'єктами кредитних відносин?

ТЕМА 2 Організація кредитування в сучасних умовах

Питання:

1. Принципи раціонального кредитування
2. Етапи кредитного процесу
3. Визначення кредитоспроможності позичальника як важлива складова кредитного процесу
4. Кредитний ризик: сутність, структура та методи управління

Тести:

1. До загальноекономічних принципів кредитування відносять:
  - А) компетентності
  - Б) комплексності
  - В) регламентованості
  - Г) платності
2. До загальноекономічних та особливих принципів кредитування не відносять:
  - А) компетентності
  - Б) цільового використання
  - В) забезпеченості
  - Г) кредитозабезпеченості
3. Визначення основних структурних параметрів депозиту, які мають узгоджувати інтереси позичальника та кредитної установи:
  - А) групування кредиту
  - Б) структурування кредиту
  - В) документування кредиту
  - Г) правильна відповідь відсутня

4. При оцінці кредитоспроможності страхові компанії, до якої групи позичальників її необхідно віднести:
- А) кредитоспроможність домогосподарств
  - Б) кредитоспроможність не фінансових установ
  - В) кредитоспроможність фінансових установ
  - Г) кредитоспроможність держави
5. Ризик втрати вартості частини активів кредитора внаслідок виконання зобов'язань позичальником:
- А) кредитний ризик
  - Б) відсотковий ризик
  - В) валютний ризик
  - Г) правильна відповідь відсутня
6. Ймовірність приросту кредитором частини прибутку через надто обережну кредитну політику:
- А) активний кредитний ризик
  - Б) пасивний кредитний ризик
  - В) змішаний кредитний ризик
  - Г) правильна відповідь відсутня
7. Процес управління ризиком, який зумовлений тим, що середня вартість залучених коштів банку (деPOSITIV і взятих у борг грошей) може протягом дії строку кредиту перевищити середню відсоткову ставку за кредит:
- А) управління відсотковим ризиком
  - Б) управління кредитним ризиком
  - В) управління валютним ризиком
  - Г) правильна відповідь відсутня
8. З'ясування потенційних зон кредитних ризиків, класифікацію та точну, чітку характеристику кожного з кредитних ризиків включає:
- А) кількісний аналіз кредитних ризиків
  - Б) якісний аналіз кредитних ризиків
  - В) рейтинговий аналіз кредитних ризиків
  - Г) факторний аналіз кредитних ризиків
9. Ухилення від кредитних ризиків шляхом застосування відповідних методик це:
- А) уникнення ризику
  - Б) утримання ризику
  - В) передача ризику

- Г) правильна відповідь відсутня
- 10.** Які показники використовуються для оцінки кредитоспроможності суб'єктів господарювання:
- А) загальні
  - Б) фінансові
  - В) соціальні
  - Г) спеціальні
- 11.** Метод перекладання ризику вперше був застосований у:
- А) Німеччині
  - Б) США
  - В) Великобританії
  - Г) правильна відповідь відсутня
- 12.** До особливих принципів кредитування відносять:
- А) поверненості
  - Б) оборотності
  - В) строковості
  - Г) розвитку
- 13.** Здатність позичальника в неповному обсязі й у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями це:
- А) кредитоспроможність
  - Б) кредитна виплата
  - В) кредитозабезпеченість
  - Г) правильна відповідь відсутня
- 14.** Яка процедура є визначальною під час прийняття рішення кредитором щодо надання кредиту:
- А) оцінка кредитоспроможності позичальника
  - Б) розгляд заяви позичальника на отримання кредиту
  - В) документування кредиту
  - Г) визначення рейтингу позичальника
- 15.** Як ви вважаєте, для розрахунку кредитоспроможності якого суб'єкта господарювання використовується найбільша кількість показників:
- А) домогосподарств
  - Б) не фінансових установ
  - В) фінансових установ
  - Г) держави
- 16.** Ризик втраченої вигоди відноситься до внутрішнього ризику позичальника:

- А) юридичних осіб
  - Б) фізичних осіб
  - В) А і Б
  - Г) правильна відповідь відсутня
- 17.** Під час рейтингової оцінки класу позичальника, позичальник отримав 141 бал і потрапив до групи:
- А) В
  - Б) А
  - В) Д
  - Г) Б
- 18.** Сума збитків від наданого та неповерненого кредиту це:
- А) абсолютні величини кредитного ризику
  - Б) відносні величини кредитного ризику
  - В) якісні величини кредитного ризику
  - Г) кількісні величини кредитного ризику
- 19.** Показник, що дозволяє визначити вільний залишок, який може бути спрямований на погашення кредиту та процентів за ним:
- А) наявність поточних рахунків у банках
  - Б) наявність депозитних рахунків у банках
  - В) наявність власності
  - Г) місячні доходи та витрати
- 20.** Процес управління ризиком, який зумовлений тим, що середня вартість залучених коштів банку (депозитів і взятих у борг грошей) може протягом дії строку кредиту перевищити середню відсоткову ставку за кредит:
- А) управління відсотковим ризиком
  - Б) управління кредитним ризиком
  - В) управління валютним ризиком
  - Г) правильна відповідь відсутня

Задачі:

Задача 1. З урахуванням реальної економічної ситуації в країні банк виніс наступні умови надання кредиту в сумі 4000 грн. на один рік (кількість днів у році 365):

- 1) За перші 45 днів проста процентна ставка становитиме 15%;
- 2) За слідуєчи 90 днів – 20%;
- 3) За слідуєчи 135 днів – 26%;
- 4) За слідуєчи 95 днів – 30%.

Визначити суму, яку потрібно повернути в банк.

Задача 2. Було отримано кредит в банку в сумі 10000 грн. під 30% річних на строк 10 років. Для порівняння результатів потрібно розрахувати по формулам простих і складних відсотків значення нарощеної суми через наступні періоди часу: 0,25 року, 0,5 року, 1 рік, 2 роки, 10 років. Потрібно зробити висновки яку ставку вигідно використовувати банку, а яку клієнту при строку кредиту до одного року, і при строку кредиту більше одного року.

Задача 3. Фірма отримала кредит в розмірі 150 тис. грн. строком на 2 роки під 15% річних; нарахування відсотків проводиться щоквартально. Визначити нарощувану суму, яку необхідно повернути при використанні складних відсотків. $K=360$ днів.

Задача 4. Визначити період нарахування за який початковий капітал в розмірі 40 тис. грн. збільшиться до 65 тис. грн., якщо використовується проста відсоткова ставка річних 20%

Задача 5. Проаналізувати рівень відсоткового ризику банку за даним таблиці 1. Граничний рівень відсоткового ризику встановлено на рівні 5%. Визначити, як зміниться розмір прибутку банку, якщо відсоткові ставки протягом трьох місяців знизяться на 2 пункти.

Таблиця 1 – Активи і зобов'язання банку, тис. грн.

Статті	До 31 дня	31-92 дня	92-365 днів	Понад 365 днів	Усього
1	2	3	4	5	6
Активи, чутливі до зміни відсоткових ставок	48	225	452	210	935
Зобов'язання, чутливі до зміни відсоткових ставок	56	278	370	170	874
Величина GAP					
Коефіцієнт GAP (KGAP)					
Кумулятивний GAP (NGAP)					
Індекс відсоткового ризику (Rr), %					
ΔM					

Задача 6. Необхідно визначити можливу величину збитків за кредитним портфелем, середньозважений кредитний портфельний ризик, дисперсію та стандартне відхилення кредитних ризиків щодо угод, які складають умовний кредитний портфель банку, наведений у табл.2.

Таблиця 2 – Кредитний портфель банку «Фортуна»

i	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

S_i (тис.грн)	100	200	900	1000
$p_i(c)$	0,1	0,25	0,15	0,3

Питання для роздумів, самоперевірки, повторення:

1. Сформулюйте загальноекономічні принципи кредитування та дайте їх характеристики.
2. Перерахуйте особливі принципи кредитування та розкрийте їх зміст.
3. Назвіть основні етапи процесу кредитування.
4. Яку роль у кредитному процесі відіграє визначення кредитоспроможності позичальника?
5. Що означає структурування кредиту?
6. Що включає в себе поняття документування кредиту?
7. Чому визначення кредитоспроможності позичальника є найбільш важливим фактором під час прийняття рішення про видачу кредиту?
8. Які групи кредитоспроможності позичальників можна виділити?
9. Як визначається кредитоспроможність домогосподарств?
10. Які показники беруться до уваги при визначенні кредитоспроможності не фінансових установ?
11. Які показники згідно з методикою компанії Standard&Poor's є важливими під час визначення кредитоспроможності держави?
12. Розкрийте сутність кредитного ризику?
13. Поясніть основні причини виникнення кредитного ризику
14. У чому полягає відмінність активного кредитного ризику від пасивного?
15. Структура кредитного ризику.
16. Розкрийте процес управління кредитним ризиком
17. Охарактеризуйте загальні методи управління кредитними ризиками.

ТЕМА 3 Фірмові кредити

Питання:

1. Сутність та види фірмових кредитів
2. Економічна сутність комерційного кредиту
3. Франчайзинг
4. Облігаційні кредити

Тести:

1. Фірмові кредити – це:

А) кредит, який може передбачатися договором, виконання якого пов'язане з передаванням у власність іншій стороні грошових коштів або речей у вигляді авансу, попередньої оплати, відстрочення або розстрочення оплати товарів, робіт або послуг

Б) здатність підприємства залучати кошти шляхом розміщення облігацій на національних та міжнародних ринках позичкового капіталу

В) кредит, що передбачає продаж товарів з відстрочкою платежу і оформлюється векселем

Г) кредит, який надається транснаціональними корпораціями своїм структурам у вигляді відстрочки платежу за товарні поставки.

2. Що відноситься до переваг вексельного комерційного кредитування:

А) обмеженість у часі та розмірах

Б) оперативність у наданні коштів у товарній формі

В) наявність ризику для постачальника

Г) позитивний вплив на підтримання фінансової стійкості підприємств

3. Прогресивний метод нарахування і сплати відсотків за комерційним кредитом передбачає:

А) відсотки нараховуються з суми наступної тратти з дати її виставлення до дати оплати. При цьому сума за відсотками, яка виплачується з першої тратти, буде найменшою, а надалі збільшуватиметься

Б) нарахування суми за відсотками здійснюється із залишкової суми заборгованості від дати останнього платежу. При цьому з першим платежем виплачується найбільша сума, а надалі вона зменшуватиметься

В) розраховується загальна сума за відсотками за кредит і розподіляється на кількість платежів (траншів). При цьому сума за відсотками виплачується рівними внесками

Г) сплата відсотків здійснюється в кінці терміну кредитного договору у фіксованому розмірі

4. Франчайзинг – це:

А) велика відома фірма, яка має істотні відмітні риси, свій особливий імідж, метод, систему, які дозволяють споживачеві безпомилково відрізнити його від інших аналогів і може передати у користування на основі договору свій бренд і свою схему ведення бізнесу за відповідну плату

Б) невелика фірма, що одержує консультації й сприяння від франчайзера, які у разі започаткування власного бізнесу виявилися б занадто дорогими

В) регулярні процентні відрахування, які виплачуються франчайзеру через певні узгоджені проміжки часу. Розраховуються за вартістю виробленої за ліцензією продукції; з суми продажів ліцензованої продукції тощо

Г) це система відносин, що виникають між франчайзером і франчайзі, в результаті яких знання, імідж, успіх, методи виробництва й маркетинг передаються франчайзі в обмін на взаємне задоволення інтересів.

5. Суть товарного франчайзингу полягає в:

А) продажі франчайзі права на виробництво і збут продукції із сировини і матеріалів, закуплених у материнських компаній

Б) у придбанні прав на продаж товару у тому вигляді, в якому він був виготовлений під торговою маркою головної компанії

В) продажі права на організацію малого підприємства з профілем діяльності і назвою материнської корпорації

Г) тому, що материнська компанія вдається до послуг посередників у разі недосконалого вивчення регіону, а також обмеженості фінансового і кадрового потенціалу

6. Недоліком франчайзингу для франчайзі є:

А) обмеженість самостійності, підприємницької ініціативи

Б) відносно незначна конкуренція

В) обсяги продажу встановлюються власнику франшизи відповідно до політики маркетингу франчайзера

Г) франчайзі має можливість навчитися ефективних методів управління;

Д) небезпека краху у випадку банкрутства франчайзера

7. Інвестори, в першу чергу, звертають увагу на такі характеристики емісії корпоративних облігацій:

А) строк до погашення

Б) періодичність виплати відсотків

В) купонна ставка

Г) ліквідність корпоративних паперів

Д) оферта

Е) всі відповіді вірні

8. Облігаційні кредити – це:

А) кредит, який може передбачатися договором, виконання якого пов'язане з передаванням у власність іншій стороні грошових коштів або речей у вигляді авансу, попередньої оплати, відстрочення або розстрочення оплати товарів, робіт або послуг

Б) здатність підприємства залучати кошти шляхом розміщення облігацій на національних та міжнародних ринках позичкового капіталу

В) кредит, що передбачає продаж товарів з відстрочкою платежу і оформлюється векселем

Г) кредит, який надається транснаціональними корпораціями своїм структурам у вигляді відстрочки платежу за товарні поставки

9. Регресивний метод нарахування і сплати відсотків за комерційним кредитом передбачає:

А) відсотки нараховуються з суми наступної тратти з дати її виставлення до дати оплати. При цьому сума за відсотками, яка виплачується з першої тратти, буде найменшою, а надалі збільшуватиметься

Б) розраховується загальна сума за відсотками за кредит і розподіляється на кількість платежів (траншів). При цьому сума за відсотками виплачується рівними внесками

В) сплата відсотків здійснюється в кінці терміну кредитного договору у фіксованому розмірі

Г) нарахування суми за відсотками здійснюється із залишкової суми заборгованості від дати останнього платежу. При цьому з першим платежем виплачується найбільша сума, а надалі вона зменшуватиметься

10. Перевагами франчайзингу для франчайзі є:

А) обмеженість самостійності, підприємницької ініціативи

Б) відносно незначна конкуренція

В) обсяги продажу встановлюються власнику франшизи відповідно до політики маркетингу франчайзера

Г) франчайзі має можливість навчитися ефективних методів управління

Д) небезпека краху у випадку банкрутства франчайзера

11. Відкритий рахунок застосовується при розрахунках між:

- А) фірмами, які пов'язані традиційними торговими відносинами
- Б) транснаціональними корпораціями та їх закордонними філіями за експортними поставками
- В) експортером і брокерською фірмою
- Г) змішаними фірмами з участю експортера
- Д) експортером і імпортером під час операцій з давальницькою сировиною
- Е) всі відповіді вірні

12. Роялті – це:

- А) плата, яку отримує кредитор від позичальника за надані в позику гроші чи матеріальні цінності
- Б) регулярні процентні відрахування, які виплачуються франчайзеру через певні узгоджені проміжки часу
- В) первісний внесок при франчайзингу
- Г) всі відповіді вірні

13. Перевагами франчайзингу для франчайзера є:

- А) зниження гнучкості системи управління
- Б) проблема з обліком і звітністю
- В) одержання додаткового прибутку шляхом поставок уніформи, упаковки та ін.
- Г) збільшення ринку збуту при мінімальних вкладеннях
- Д) швидке безризикове розширення бізнесу

14. Переваги облігаційних кредитів:

- А) не потребують застави
- Б) сприяння формуванню публічної кредитної історії
- В) економія на матеріальному заохоченні працівників
- Г) потребують застави
- Д) відсутність ризику дострокової вимоги повернення коштів

15. Надання якого виду кредиту не оформлюється самостійним кредитним договором:

- А) фірмові кредити
- Б) форвардні кредити
- В) звичайні кредити
- Г) правильна відповідь відсутня

16. Кредит, який може передбачатися договором, виконання якого непов'язане з передаванням у власність іншій стороні грошових коштів або речей у вигляді авансу, попередньої оплати, відстрочення або розстрочення оплати товарів, робіт або послуг це:

- А) фірмовий кредит
- Б) комерційний кредит
- В) облігаційний кредит
- Г) правильна відповідь відсутня

17. Сума, на яку платник податку має право зменшити податкове зобов'язання звітного періоду це:

- А) податкова пільга
- Б) податкове зобов'язання

- В) податковий кредит
- Г) правильна відповідь відсутня

18.Обсяг, який звичайно встановлюється на відносно низькому рівні для нових, незнайомих клієнтів й поступово підвищується на основі позитивної практики платежів і потреб клієнта:

- А) межа кредиту
- Б) маржа кредиту
- В) розмір кредиту
- Г) правильна відповідь відсутня

19.Складові ціни комерційного кредиту:

- А) основні витрати
- Б) додаткові витрати
- В) резервні витрати
- Г) поточні витрати

20. Метод нарахування, коли розраховується загальна сума за відсотками за депозит і розподіляється на кількість траншів:

- А) прогресивний
- Б) регресивний
- В) пропорційний
- Г) правильна відповідь відсутня

21. Роздрібна торгівля може одержувати товарно-матеріальні цінності без зобов'язання з їх оплати

- А) сконто
- Б) консигнація
- В) франчайзинг
- Г) правильна відповідь відсутня

22. Виробнича або сервісна програма, що включає рекламу, марку, виробничу й маркетингову технології, оформлення приміщень і навчання персоналу:

- А) франчайзингова модель
- Б) франчайзинговий пакет
- В) франчайзингове роялті
- Г) правильна відповідь відсутня

23. Вид франчайзингу, що має на увазі продаж права на організацію малого підприємства з профілем діяльності і назвою материнської корпорації:

- А) діловий франчайзинг
- Б) субфранчайзинг
- В) франчайзингове роялті
- Г) франчайзинг, що розвивається

24. Можливість інвестора пред'явити облігації емітенту для дострокового викупу:

- А) сконто
- Б) оферта
- В) роялті
- Г) правильна відповідь відсутня

25.Здатність підприємства залучати кошти шляхом розміщення векселів на національних та міжнародних ринках позичкового капіталу це:

- А) фірмовий кредит
- Б) комерційний кредит
- В) вексельний кредит
- Г) правильна відповідь відсутня

26.Здатність підприємства залучати кошти шляхом розміщення облігацій на національних та міжнародних ринках позичкового капіталу це:

- А) фірмовий кредит
- Б) комерційний кредит
- В) вексельний кредит
- Г) правильна відповідь відсутня

27.Об'єктом комерційного кредиту є:

- А) підприємство-постачальник
- Б) підприємство-покупець
- В) виконані роботи
- Г) правильна відповідь відсутня

28.Час, що відокремлює дату виписки рахунку й дату його оплати:

- А) термін обігу кредиту
- Б) термін оборотності
- В) кредитний період
- Г) правильна відповідь відсутня

29. Метод нарахування, коли відсотки нараховуються з суми наступної тратти з дати її виставлення після дати оплати:

- А) прогресивний
- Б) регресивний
- В) пропорційний
- Г) правильна відповідь відсутня

30. Торгова знижка з покупної ціни товару, що використовується при оплаті вартості товарів протягом певного терміну після виписки рахунків, що заздалегідь не обумовлюється в контракті:

- А) сконто
- Б) консигнація
- В) фрайчайзинг
- Г) правильна відповідь відсутня

Задачі:

Задача 1. Підприємство «А» відвантажило підприємству «Б» товари з відстрочкою платежу на суму 60 тис. грн. строком «нетто 30» і передбачило плату в обсязі 10% річних. Однак додаткові витрати – комісія за інкасо та отримання гарантії банку – сягнули 450 грн. Визначити річну ставку відсотка додаткових витрат та загальну ставку відсотка за комерційним кредитом

Задача 2. Підприємство «А» відвантажило товари підприємству «Б» з відстрочкою платежу на суму 60 тис. грн. строком на 1 рік за умови пропорційного погашення основного боргу і нарахованих відсотків у чотири

етапи. Плата за кредит передбачена в обсязі 10% річних. Визначити витрати підприємства «Б» в залежності від способу нарахування і сплати відсотків.

Задача 3. Фірма продала товар з відстрочкою платежу на умовах оформлення покупцем простого векселя номінальною вартістю 750 тис. грн. та строком погашення 60 днів. Через 20 днів з моменту оформлення векселя фірма передала його до банку для врахування. Процентна ставка за кредитними операціями банку становить 65 % річних.

Визначити дисконту ставку та суму, яку належить сплатити пред'явнику векселя у момент його врахування банком.

Задача 4. Підприємство продало товар на умовах комерційного кредиту з оформленням простого векселя. Номінальна вартість векселя – 120 тис. грн. строк 90 днів. Через 50 днів з моменту оформлення векселя підприємство передало його банку для врахування. Відсоткова ставка за кредитом становить 23% річних. Розрахувати суму доходу банку і суму, отриману підприємством.

Задача 5. В банк надані такі дані: номінальна сума векселя – 50000 грн. Строк погашення векселя 54 днів. Ставка врахування векселів 20%. Відсоток від номінальної суми векселя для визначення суми позики під заставу векселів 80%.

Визначити: 1) Максимальну суму кредиту, яку отримає власник векселя. 2) Суму доходу, яку отримає банк від проведення операції, якщо: а) банк надає обліковий кредит; б) банк надає кредит під заставу векселів.

Задача 6. Клієнт запросив кредит у розмірі 10 тис. грн., строком на 3 міс. під заставу векселів номінальною вартістю 15 тис. грн. Чи може банк задовольнити заявку клієнта, якщо відсоткова ставка по кредиту складає 25%, а застава вартість векселів складає 75% від номінальної?

Задача 7. Підприємство для розширення виробництва отримало кредит в банку на 80 тис. грн. під 25 % річних терміном на 3 місяці. Підприємство кожного кварталу отримує виручку від реалізації продукції в розмірі 320 тис. грн. Собівартість реалізованої за квартал продукції з урахуванням відсотків за користування кредитом дорівнює 192 тис. грн. Витрати на реалізацію продукцію за квартал складають 8 тис. грн. Підприємство є платником ПДВ, пільг з податку на прибуток немає. Визначити термін окупності кредиту.

Задача 8. Підприємство продало товар на умовах комерційного кредиту з оформленням простого векселя. Номінальна вартість векселя – 120 тис. грн., строк – 90 днів. Через 50 днів з моменту оформлення векселя підприємство передало його банку для врахування. Відсоткова ставка за кредитом становить 23 % річних. Розрахувати суму доходу банку і суму, отриману підприємством.

Питання для роздумів, самоперевірки, повторення:

1. Розкрийте сутність терміна «фірмові кредити»?
2. Які основні види фірмових кредитів ви можете назвати?
3. Дайте визначення основними видам фірмових кредитів?
4. Які особливості застосування податкового кредиту в Україні?
5. Що мають на увазі під комерційним кредитом?

6. Хто є суб'єктами комерційного кредиту? Що є об'єктом комерційного кредиту?
7. Яка основна мета комерційного кредитування?
8. Дайте загальну характеристику основних способів надання комерційного кредиту?
9. Що таке кредитний період? Які правила його позначення?
10. Чим обумовлюється тривалість вексельного комерційного кредиту?
11. Назвіть фактори, які впливають на ціну вексельного комерційного кредиту.
12. Розкрийте структуру ціни комерційного кредиту та методики її розрахунку.
13. Наведіть переваги та недоліки вексельного комерційного кредитування.
14. Розкрийте сутність франчайзингу.
15. Поясніть класичну модель організації франчайзингу.
16. Які основні джерела доходу франчайзера?
17. Охарактеризуйте основні види франчайзингу.
18. Наведіть переваги та недоліки франчайзингу для франчайзера та франчайзі.
19. Визначте особливості реалізації франчайзингу в Україні?
20. Що таке облігаційний кредит?
21. У чому відмінність випуску облігацій від емісії?
22. Які види облігацій можуть випускати підприємства?
23. Охарактеризуйте основних учасників емісії та обігу корпоративних облігацій.
24. Що має зазначатися в інформації про випуск облігацій?
25. Які основні переваги облігаційних кредитів для емітентів?
26. На які характеристики корпоративних облігацій звертає увагу інвестор?

ТЕМА 4 Банківський кредит

Питання:

1. Сутність і особливості банківського кредиту
2. Види банківського кредиту
3. Міжбанківський кредит

Тести:

1. Кредити овернайт – це:

А) кошти, які надані банкам за операціями РЕПО;

Б) кошти, які надані банкам на відповідних кореспондентських рахунках;

В) кредити, які надані іншим банками на строк не більше одного операційного дня;

Г) це кредит, який може передбачатися договором, виконання якого пов'язане з передаванням у власність іншій стороні грошових коштів або речей у вигляді авансу, попередньої оплати, відстрочення або розстрочення оплати товарів, робіт або послуг

2. Яка форма кредиту є основною:

- А) банківський кредит;
- Б) комерційний кредит;
- В) облігаційний кредит;
- Г) овердрафтний кредит.

3. Кредитна політика комерційного банку вважається обережною якщо:

- А) частина кредитів у загальному обсязі робочих активів банку не перевищує 30-50%;
- Б) частина кредитів у загальному обсязі робочих активів банку перевищує 50%;
- В) частина кредитів у загальному обсязі робочих активів банку не перевищує 30%;
- Г) немає правильної відповіді.

4. Як класифікуються кредити за категорією кредитного ризику:

- А) стандартні кредити;
- Б) нестандартні;
- В) кредити овердрафт;
- Г) кредити овернайт.

5. Основними джерелами формування банківських кредитних ресурсів є:

- А) статутний капітал банку;
- Б) власні кошти банків;
- В) залишки на розрахункових і поточних рахунках;
- Г) залучені на депозитні рахунки кошти юридичних і фізичних осіб;
- Д) міжбанківські кредити;
- Е) кошти, одержані від випуску цінних паперів.

6. Консорціумні кредити – це:

- А) кредити, які надаються одному позичальнику двома або більше банками, що об'єдналися в консорціум з об'єднанням кредитних ресурсів;
- Б) кредити, що спрямовані у сферу обігу та надаються позичальникам на відновлення тимчасової потреби в коштах;
- В) кредити, спрямовані у сферу виробництва, що надаються позичальникам на задоволення тимчасової потреби в коштах при здійсненні ними інвестиційних вкладень;
- Г) кредити, які передбачають право здійснювати оплату платіжних документів понад залишок коштів на поточному рахунку позичальника в межах визначеного договором ліміту.

7. Кредитна лінія – це:

- А) угода між банком і позичальником про максимальну суму кредиту, яку можна використати протягом обумовленого строку та при дотриманні певних умов;
- Б) єдиний рахунок, на якому обліковуються усі операції клієнта з банком;
- В) короткостроковий кредит, при якому позичальник має поновлювальне право на здійснення оплати платіжних документів понад залишок коштів на поточному рахунку, відкритому в даному банку, в межах ліміту, що встановлюється цим банком;

Г) правильна відповідь відсутня.

8. Субстандартні кредити – це:

А) кредити за якими, кредитний ризик є незначним, але може збільшитися внаслідок несприятливої для позичальника ситуації та становить 5% чистого кредитного ризику, а за кредитним операціями в іноземній валюті у яких немає джерел надходження валютної виручки, - 7 % чистого кредитного ризику.

Б) це кредити, за яким, кредитний ризик є незначним, але може збільшитися внаслідок несприятливої для позичальника ситуації та становить 20% чистого кредитного ризику, а за кредитним операціями в іноземній валюті у яких немає джерел надходження валютної виручки, - 25 % чистого кредитного ризику; також є ймовірність несвоєчасного погашення заборгованості в повній сумі та в строки, передбачені кредитним договором.

В) це операції, за якими виконання зобов'язань з боку позичальника в повній сумі (з урахуванням фінансового стану позичальника та рівня забезпечення) є під загрозою, ймовірність повного погашення заборгованості за кредитом низька та становить 50% чистого кредитного ризику, а за кредитним операціями в іноземній валюті у яких немає джерел надходження валютної виручки, - 60 % чистого кредитного ризику.

Г) операції, ймовірність виконання зобов'язань за якими з боку позичальника практично відсутня, ризик у цьому випадку дорівнює сумі заборгованості за кредитом и становить 100 % чистого кредитного ризику.

9. Основні види міжбанківських кредитів:

А) овердрафт за кореспондентськими рахунками: на відповідному рахунку обліковуються суми дебетових (кредитових);

Б) залишків на кореспондентських рахунках банків на кінець операційного дня;

В) кредити овернайт, які надані (отримані) іншим банкам: вони надаються іншим банкам на строк не більше одного операційного дня. Цей вид міжбанківського кредиту використовується для завершення розрахунків поточного дня;

Г) кошти, які надані (отримані) іншим банкам за операціями РЕПО. Ці операції пов'язані з купівлею у них цінних паперів на певний період з умовою зворотного їх викупу за заздалегідь обумовленою ціною або з умовою безвідкличної гарантії погашення у разі, якщо строк операції РЕПО збігається із строком погашення цінних паперів;

Д) всі відповіді вірні.

10. Дисконтні кредити – це:

А) кредити, відсотки за якими можуть сплачуватися через визначені кредитним договором проміжки часу (щомісячно, щоквартально);

Б) кредити, відсотки за якими сплачуються після закінчення строку кредитування;

В) кредити, сплата відсотків за користування кредитом (дисконт) здійснюється одночасно з його видачею;

Г) правильна відповідь відсутня.

Задачі:

Задача 1. Банк має таку інформацію: розмір кредиту – 24 тис. грн., термін позички – 6 міс., річна ставка процента – 28. визначити розмір боргу (разом із процентами) на кінець строку, якщо за умов договору через три місяці 10 тис. грн. основного боргу повернено.

Задача 2. Банк надав кредит у розмірі 24000 грн. на 3 місяці під 24 % річних. Визначити: а) плату за кредит при закінченні строку кредитування; б) плату за кредит, якщо було проведено пролонгацію строком на 1 місяць з підвищенням процентної ставки за кредит на 25 % від діючої.

Задача 3. Кредит у сумі 240000 грн. буд наданий на 2 роки під 25% річних. Погашення кредиту проводиться щоквартально рівними частинами, а сплата відсотків, які нараховуються на залишок боргу, здійснюється щомісячно. Визначити, яку суму процентів сплатить клієнт банкові протягом 2 років. Графік погашення основного боргу і процентів подати в табличному вигляді.

Задача 4. Підприємство уклало угоду про одержання контокорентного кредиту. Ліміт овердрафта на квартал встановлений у розмірі 500 тис. грн. У першому місяці кварталу на поточному рахунку були проведені такі операції (тис. грн.): платежі – 150; надходження – 100; в другому місяці – відповідно: 600 і 500; у третьому – 200 і 350. Кредитове сальдо поточного рахунку на початок кварталу становило 30. Дебетовий залишок на поточному рахунку зафіксовано протягом 38 днів у середньому в розмірі 180 тис. грн. на кінець дня.

Визначити: а) заборгованість по овердрафту на кінець кожного місяця; б) суму процентів, яку потрібно сплатити підприємству за користування банківськими ресурсами.

Задача 5. При обліку векселя на суму 8200 грн. банк сплатив пред'явнику 7570 грн. Облікова ставка проценту становить 24%. Визначити на який строк банк надав обліковий кредит. Кількість днів в році – 360 грн.

Задача 6. Вексель номіналом 30 тис. грн. враховано банком з виплатою пред'явнику векселя 26 тис. грн. за 180 діб до настання строку платежу за векселем. Кількість днів у фінансовому році – 365. Визначити річну облікову ставку.

Задача 7. Вексель номіналом 180 тис. грн.. враховується банком за 270 діб до настання строку платежу за векселем. Облікова ставка – 29 %. Кількість днів у фінансовому році – 365. Визначити суму наданого банком облікового кредиту, якщо комісія банку «дамно» складає 1100 грн., а «порто» - 700 грн.

Задача 8. Підприємство 1 червня уклало з банком договір на овердрафт в розмірі 30 тис. грн. терміном на 6 місяців. Відсоткова ставка за овердрафтом 21 % річних. На момент укладання договору залишок на рахунку підприємства становив 20 тис. грн. Визначити заборгованість підприємства перед банком через місяць, тобто станом на початок операційного дня 1 липня, якщо протягом місяця було здійснено такі операції:

- 4.06 надійшли кошти за реалізовану продукцію в розмірі 8 тис. грн.;

- 15.06 за грошовим чеком отримана готівка на заробітну плату на суму 25 тис. грн. і подані платіжні доручення на перерахування обов'язкових платежів із заробітної плати до бюджету на суму 7 тис. грн.

- 25.06 – подано до банку платіжне доручення на перерахування коштів постачальнику на суму 9 тис. грн.

Питання для роздумів, самоперевірки, повторення:

1. Назвіть основні ознаки, за якими здійснюється класифікація банківських кредитів.
2. Які види кредитів виділяють за строками кредиту? Охарактеризуйте їх.
3. Які види кредитів розрізняють за методами надання?
4. Яким чином визначають кредити за ступенем ризику? Охарактеризуйте відповідні види кредитів.
5. Чи існують відмінності у класифікації кредитів комерційних банків та Національного банку України?
6. Розкрийте сутність кредитної лінії.
7. З якою метою відкривається кредитна лінія? Чи всі підприємства можуть нею скористатися?
8. З якою метою банк визначає компенсаційний залишок при відкритті кредитної лінії?
9. Які види кредитних ліній можуть відкривати банки?
10. Що являє собою овердрафтний кредит?
11. Що таке ліміт овердрафту? Як він визначається?
12. Що таке транш? Як коливається строк траншу?
13. Яким чином визначається вартість овердрафту?
14. У чому особливість непрямих кредитів?
15. Що являє собою авальний кредит?
16. Які платежі можуть здійснюватися за авальним кредитом?
17. Дайте визначення акцептному кредиту?
18. Розкрийте відмінність вексельних та кредитних відносин під час акцептного кредитування.
19. Які платежі можуть стягуватися при акцептному кредитуванні?

ТЕМА 5 Сутність факторингового обслуговування

Питання:

1. Факторинг як специфічна форма обслуговування дебіторської заборгованості.
2. Класифікація факторингових операцій.
3. Відмінність факторингу від банківського кредиту.
4. Переваги та недоліки факторингового обслуговування
5. Механізм реалізації факторингу.

Тести:

1. Операція, в якій постачальники поступаються фактору несплаченими борговими вимогами (рахунками-фактури або вексями), що виникають між контрагентами в процесі реалізації товарів та послуг на умовах товарного кредиту, крім елементів бухгалтерського, інформаційного, збутового, страхового, юридичного та інших видів обслуговування:

- А) факторинг
- Б) лізинг

- В) траст
- Г) правильна відповідь відсутня

2. Суб'єкт підприємницької діяльності, що купує товари або послуги з відстрочкою платежу:

- А) боржник факторингу
- Б) суб'єкт факторингу
- В) об'єкт факторингу
- Г) правильна відповідь відсутня

3. Вид факторингу за якого підприємство, відвантаживши товар, виставляє рахунки замовнику через фактора, завдання якого полягає в отриманні платежу в строки, зазначені в угоді:

- А) без фінансування
- Б) з фінансуванням
- В) внутрішній факторинг
- Г) правильна відповідь відсутня

4. Вид факторингу за якого усі учасники факторингової угоди знаходяться на території однієї країни:

- А) без фінансування
- Б) з фінансуванням
- В) внутрішній факторинг
- Г) правильна відповідь відсутня

5. Вид факторингу за якого фактор у разі відмови від сплати боргу не вимагатиме відповідної суми з продавця:

- А) з правом регресу
- Б) без права регресу
- В) внутрішній факторинг
- Г) правильна відповідь відсутня

6. Кредит надається у строк фактичної відстрочки платежу:

- А) банківський кредит
- Б) факторинг
- В) лізинг
- Г) правильна відповідь відсутня

7. Кредит не передбачає управління дебіторською заборгованістю:

- А) банківський кредит
- Б) факторинг
- В) лізинг
- Г) правильна відповідь відсутня

8. Вартість фінансування розраховується за формулою:

А) $PD = \frac{PV * NR * n}{100 * 365}$

Б) $PD = \frac{PV * NR * m * n}{100 * 365}$

В) $PD = \frac{PV * NR * n}{m * 100 * 365}$

- Г) правильна відповідь відсутня

9. Основним недоліком факторингу для покупця є:

- А) висока ціна
- Б) підвищені вимоги щодо погашення кредиторської заборгованості
- В) якість надання послуги
- Г) правильна відповідь відсутня

10. Яка з функцій не потрібно формувати резерв, якщо кредитний ризик бере на себе фактор:

- А) фінансування
- Б) делькредерна
- В) надання послуг
- Г) правильна відповідь відсутня

11. Суб'єкт підприємницької діяльності, який може запропонувати продукцію або послуги на основі товарного кредиту:

- А) клієнт факторингу
- Б) суб'єкт факторингу
- В) об'єкт факторингу
- Г) правильна відповідь відсутня

12. У вітчизняній практиці здійснення факторингових операцій регулюється у відповідності до:

- А) Цивільного кодексу України
- Б) Закон «Про банки та банківську діяльність»
- В) Закон «Про податок на додану вартість»
- Г) всі відповіді вірні

13. Вид факторингу за якого фактор здійснює дисконтування рахунків-фактур чи векселів:

- А) без фінансування
- Б) з фінансуванням
- В) внутрішній факторинг
- Г) правильна відповідь відсутня

14. Вид факторингу за якого покупцю заздалегідь відомо про участь фактора, оскільки на факторингових документах не здійснюється відповідний запис, згідно з яким правонаступником по боргу є фактор, на користь якого і має бути здійснено платіж:

- А) відкритий
- Б) закритий
- В) внутрішній факторинг
- Г) правильна відповідь відсутня

15. Вид факторингу за якого використовується рахунок-фактура:

- А) простий
- Б) складний
- В) модифікований
- Г) правильна відповідь відсутня

16. Кредит в день фактичної сплати покупцем вартості товару:

- А) банківський кредит
- Б) факторинг

- В) лізинг
  - Г) правильна відповідь відсутня
- 17.** Кредит надається в обумовлений угодою день:
- А) банківський кредит
  - Б) факторинг
  - В) лізинг
  - Г) правильна відповідь відсутня
- 18.** Основним недоліком факторингу для продавця є:
- А) висока ціна
  - Б) підвищені вимоги щодо погашення кредиторської заборгованості
  - В) якість надання послуги
  - Г) правильна відповідь відсутня
- 19.** Яка з функцій факторингу зменшує обсяг вимог:
- А) фінансування
  - Б) делькредерна
  - В) надання послуг
  - Г) правильна відповідь відсутня
- 20.** Яка з функцій факторингу мінімізує витрати на утримання персоналу:
- А) фінансування
  - Б) делькредерна
  - В) надання послуг
  - Г) правильна відповідь відсутня

Задачі:

Задача 1. Фірма «Соняшник» - виробник соняшникової олії – уклала угоду про постачання товару мережі супермаркетів «Неон» на загальну суму 285 тис. грн. на умовах комерційного кредиту. Передбачається, що «Неон» акцептує і сплатить вексель а відповідну суму. Водночас фірма «Соняшник» не може чекати протягом такого строку на повернення кредиту, оскільки їй потрібно поповнити оборотні кошти. У зв'язку з цим вона звернулася до факторингової компанії з проханням надати факторингове обслуговування. Після перевірки кредитоспроможності фірми «Соняшник» та «Неон», яка виявилася позитивною, фактор погодився придбати вексель, уклавши угоду, яка містить такі умови: фінансування здійснюється в обсязі 80% від дебіторської заборгованості за ставкою 13%; фактор вимагає комісію за прийняття кредитного ризику 2,5% та за встановлення ліміту факторингового обслуговування у розмірі 1%. 17.05.2010 р. фірма «Соняшник» відвантажила товар і виписала вексель з терміном погашення 1.06.2010 р. 18.05.2010 р. фірма «Соняшник» отримала акцептований вексель від торгової фірми «Неон» і 19.05.2010 р. передала його на факторингове обслуговування. Необхідно визначити витрати фірми «Соняшник» на факторингове обслуговування.

Задача 2. Фірма з виробництва сумішей для швидкого приготування дитячого харчування уклала угоду про постачання товару мережі супермаркетів «Каскад» на загальну суму 67 тис. грн. на умовах комерційного кредиту. Передбачається, що «Каскад» акцептує і сплатить вексель на відповідну суму.

Фірма не може чекати протягом такого строку на повернення кредиту, оскільки їй потрібно поповнити оборотні кошти. У зв'язку з цим вона звернулась до факторингової компанії з проханням надати факторингове обслуговування. Після перевірки кредитоспроможності обох фірм, яка виявилася позитивною, фактор погодився придбати вексель, уклавши угоду, яка містить такі умови: аванс буде виплачено 90%; фінансування здійснюється за ставкою 13%; комісію за інкасування тв. Встановлення ліміту факторингового обслуговування у розмірі 1%. 29.04.2010 р. фірма з виробництва сумішей відвантажила товар й отримала вексель, який буде погашено 20.05.2010 р. Вексель передано на факторингове обслуговування 29.04.2010 р. Необхідно визначити, яку суму отримає фірма в момент укладання угоди.

Задача 3. Визначити який спосіб кредитування є доцільним для підприємства, яке хоче отримати кредит в розмірі 80 тис. грн.. на придбання сировини. Підприємство має дебіторську заборгованість в розмірі 160 тис. грн., середній термін її погашення – 30 днів.

Варіанти отримання коштів підприємством:

- 1) Банк викупує рахунки-фактури (дебіторську заборгованість). Плата за факторинг – 18 % річних, комісійні банку – 3% від суми угоди.
- 2) Банк надає короткостроковий кредит на 4 місяці. Ставка за кредит – 25 % річних.

Задача 4. Факторингова компанія заключає договори на факторингове обслуговування клієнтів. Витрати факторингової компанії складають 100 тис. грн. Вартість залучених коштів 12%. Середній строк платежу складає 24 дні. Розрахувати ставку комісійних, якщо відомо, що передбачуваний факторинговий оборот складає 20 млн. грн. в рік.

Питання для роздумів, самоперевірки, повторення:

1. Із чим пов'язують виникнення факторингу?
2. Коли вперше механізм факторингу був використаний у СРСР?
3. Що являє собою факторинг?
4. Перерахуйте суб'єктів факторингу?
5. Назвіть види підприємств, які мають обмежений доступ до факторингового обслуговування.
6. Які види факторингу найбільш поширені сьогодні?
7. За якими ознаками класифікують факторингові операції?
8. Чим відрізняється відкритий факторинг від закритого, з правом регресу і без права регресу?
9. Назвіть відмінність між банківським кредитом і факторингом.
10. Визначте переваги та недоліки факторингового обслуговування.
11. Перерахуйте основні складові механізму здійснення факторингу.
12. Яким чином можна класифікувати факторингові угоди?
13. На які аспекти факторингового обслуговування необхідно зважати у вітчизняній практиці?
14. Яким чином розраховується вартість факторингу?

ТЕМА 6 Лізинговий кредит

Питання:

1. Сутність та особливості лізингу як форми кредиту
2. Класифікація лізингових операцій
3. Переваги використання лізингових операцій
4. Механізм лізингу

Тести:

1. Операція з розміщення рухомого та нерухомого майна, яке спеціально закуповується лізинговою компанією, стає її власністю, і не здається в тимчасове користування суб'єктам підприємницької діяльності:

- А) лізинг
- Б) факторинг
- В) траст
- Г) правильна відповідь відсутня

2. Зобов'язання лізингоодержувача набути у власність річ у продавця відповідно до встановлених лізингодавцем специфікацій та умов і передати її в користування лізингодавцю на визначений строк, однак не менше одного року, за встановлену плату:

- А) лізинг
- Б) факторинг
- В) траст
- Г) правильна відповідь відсутня

3. Фізична особа, яка передає право володіння та користування предметом лізингу лізингоодержувачу:

- А) лізингодавець
- Б) лізингоодержувач
- В) продавець
- Г) правильна відповідь відсутня

4. Суб'єктами лізингу є:

- А) постачальник
- Б) лізингоодержувач
- В) лізингопередавач
- Г) правильна відповідь відсутня

5. Споживна річ, визначена індивідуальними ознаками:

- А) предмет лізингу
- Б) об'єкт лізингу
- В) ознака лізингу
- Г) правильна відповідь відсутня

6. Чи можуть бути відокремлені структурні підрозділи підприємств предметом лізингу:

- А) так
- Б) ні
- В) так, з подальшим правом викупу підрозділу

Г) так, з можливістю викупу самого підприємства

7. Укладення договору, згідно з яким лізингоодержувач на своє замовлення отримує у платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу на тривалий строк, який майже дорівнює строку амортизації обладнання:

- А) фінансовий лізинг
- Б) оперативний лізинг
- В) леверидж-лізинг
- Г) зворотний лізинг

8. Можливість скористатися об'єктом лізингу протягом нетривалого строку, після закінчення якого договір лізингу може бути продовжений або об'єкт лізингу підлягає поверненню лізингодавцю і може бути повторно переданий у користування іншому лізингоодержувачу:

- А) фінансовий лізинг
- Б) оперативний лізинг
- В) леверидж-лізинг
- Г) зворотний лізинг

9. Короткотермінова оренда майна до одного року:

- А) рейтинг
- Б) хайринг
- В) прямий лізинг
- Г) непрямий лізинг

10. Середньотермінова оренда майна:

- А) рейтинг
- Б) хайринг
- В) прямий лізинг
- Г) непрямий лізинг

11. При якому виді лізингу функції лізингодавця та виробника обладнання виконує одна особа:

- А) рейтинг
- Б) хайринг
- В) прямий лізинг
- Г) непрямий лізинг

12. Вид піднайму предмета лізингу, згідно з яким лізингоодавець за договором лізингу передає третім особам (лізингоодержувачам за договором сублізингу) у користування за плату на погоджений предмет лізингу, отриманий раніше від лізингоодержувача за договором лізингу:

- А) рейтинг
- Б) хайринг
- В) сублізинг
- Г) правильна відповідь відсутня

13. Лізинг, що передбачає передачу обладнання у лізинг через посередників:

- А) сублізинг
- Б) зворотний лізинг
- В) прямий лізинг

Г) непрямий лізинг

14. Лізинг який застосовується, коли суб'єкти господарської діяльності не можуть бути профінансовані однією чи двома лізинговими компаніями, тобто для інвестування залучаються п'ять-шість та більше лізингодавців:

А) сублізинг

Б) зворотний лізинг

В) лізинг-леверидж

Г) непрямий лізинг

15. Вид лізингу, що передбачає, що в лізинговій угоді до обов'язків лізингодавця не входить надання додаткових послуг на користь лізингоодержувача, в тому числі за технічним та сервісним обслуговуванням обладнання, переданого в лізинг, тобто він передбачає, що всі витрати, пов'язані із експлуатацією, ремонтом та страхуванням об'єкта лізингу, бере на себе лізингоодержувач:

А) чистий лізинг

Б) повний лізинг

В) комплексний лізинг

Г) непрямий лізинг

16. Вид лізингу, що передбачає укладання лізингової угоди із комплексною системою технічного обслуговування, ремонту, страхування, підготовки кадрів, послуги служби маркетингу та реклами:

А – чистий лізинг

Б) повний лізинг

В) комплексний лізинг

Г) непрямий лізинг

17. Вид лізингу, що передбачає при купівлі обладнання додаткові капітальні вкладення щодо об'єкта лізингу:

А) чистий лізинг

Б) повний лізинг

В) комплексний лізинг

Г) непрямий лізинг

18. Скільки виділяють етапів лізингових операцій:

А) 3

Б) 4

В) 5

Г) правильна відповідь відсутня

19. Під час страхування лізингу від технічної відсталості майновий ризик покладається на:

А) лізингодавця

Б) лізингоодержувача

В) страхову компанію

Г) правильна відповідь відсутня

20. Вид лізингу, що передбачає попередньо узгоджений розподіл функцій технічного обслуговування обладнання між сторонами лізингової угоди:

А) чистий лізинг

- Б) повний лізинг
- В) комплексний лізинг
- Г) лізинг із неповним набором послуг

Задачі:

Задача 1. Банк уклав з фабрикою угоду про лізинг устаткування вартістю 50 тис. грн., при чому амортизація цього устаткування передбачена на рівні 95%. Строк угоди – 2 роки. Лізинговий відсоток - 8%, періодичність орендних платежів – один раз на квартал, при чому перший платіж передбачається в момент підписання орендарем протоколу про приймання обладнання.

Визначити розмір орендних платежів.

Задача 2. Комбайни вносяться іноземним виробником у основний фонд лізингової компанії за договором спільної інвестиційної діяльності. Це допоможе уникнути сплати митних податків та зборів, у т.ч. ПДВ, що в свою чергу зменшує початковий 15% внесок лізингоодержувача обладнання. Український банк отримує кредитні ресурси за ставками LIBOR +05...0,7% від потужних іноземних банків, що є учасниками підтримки виробника – резидента країни іноземного банку. Одночасно український банк може використовувати названі вище кредитні ресурси не тільки на розрахунок сільськогосподарську техніку, але й на фінансове оздоровлення. Законодавство передбачає наявність обліку амортизаційних відрахувань на балансі лізингової компанії упродовж 3 років. Політика корпорації буде спрямована на надання комбайнів у лізинг на 4 роки. Щоквартальна норма амортизації 6,25%, відсоткова ставка за лізинговим кредитом – 15% річних, узгоджений процент комісії лізингодавця – 5%. Повна вартість комбайна становить 200 000 євро. Капітальний ремонт обладнання здійснює лізингоодержувач. Витрати на відрядження працівників лізингодавця – 200 євро. Витрати на надання юридичних консультацій з питань укладання лізингової угоди – 200 євро. Витрати на консультації з експлуатації обладнання, включаючи організацію пробних випробувань – 600 євро. Передбачено обов'язкове страхування об'єкта, страхові платежі 0,5 % від вартості обладнання.

Задача 3. Підприємство «Міф ейрлайнс» вирішило придбати у лізинг новий літак «Боїнг 747» вартістю 27 000 млн. дол., для чого звернулося до лізингової компанії «Арго». Лізингова компанія, розглянувши фінансовий стан підприємства та проаналізувавши його місце на ринку, погодилася придбати літак та надати його в лізинг на таких умовах: підприємство має за 5 років повністю сплатити вартість літака та відсотки за надану послугу у розмірі 10 % річних з тією умовою, що лізингоодержувач сплачуватиме рівномірні платежі наприкінці кожного року. Визначте, на яку суму літак стане дорожчим для підприємства «Міф ейрлайнс» внаслідок використання схеми лізингу?

Задача 4. Підприємство вирішило скористатися схемою лізингу для придбання нової лінії для виробництва дитячого харчування, яка коштує 45 000 грн. Амортизаційні відрахування становлять 10 % на рік, прибуток лізингодавця дорівнює 10% від задіяного капіталу. Сплата лізингових платежів здійснюється 1 раз на рік. Визначте розмір лізингових платежів за кожний рік та їх загальну

суму, використовуючи метод складових, а також визначте, яким буде сукупний дохід лізингової компанії.

Задача 5. Розрахувати суму лізингових платежів і дохід банку від лізингової операції, якщо вартість обладнання, що надається в лізинг, становить 800 тис. грн., строк лізингової угоди 2 роки, лізинговий платіж – 22% річних. Лізингові платежі нараховуються рівними строковими виплатами двічі на рік.

Питання для роздумів, самоперевірки, повторення:

1. В яких галузях і чому лізингові операції мають особливе значення?
2. Які є підходи щодо визначення сутності лізингу?
3. Яким чином визначається лізинг у зарубіжних країнах?
4. Суб'єкти лізингу.
5. У чому особливість лізингових компаній, створених комерційними банками?
6. Яку роль можуть відгравати комерційні банки у лізинговому бізнесі?
7. Які переваги створення лізингової компанії за участю комерційного банку?
8. Що є предметом лізингу?
9. Визначте основні ознаки, які характеризують лізинг?
10. Ознаки та класифікація лізингу.
11. Чим відрізняється оперативний лізинг від фінансового?
12. Поясніть відмінність між прямим, непрямим та зворотним лізингом?
13. Що являє собою леверидж-лізинг та міжнародний лізинг?
14. Які види лізингу вирізняють за обсягами сервісного обслуговування?
15. Які етапи лізингової операції можна виділити?
16. Що зараховують до істотних умов договору лізингу?
17. Які складові лізингових платежів?
18. Як класифікують лізингові платежі?
19. Які методики розрахунку лізингових платежів?

ТЕМА 7 Іпотечний кредит

Питання:

1. Сутність та особливості іпотечного кредиту.
2. Моделі іпотечного кредиту

Тести:

1. Іпотека – це:

А) вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомими майном, що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника;

Б) один із засобів забезпечення зобов'язань, при якому кредитор має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення з вартості заставленого рухомого або нерухомого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом;

В) вид зобов'язання яке виникає на підставі договору, закону чи рішення суду;

Г) правильна відповідь відсутня.

2. Іпотечний кредит – це:

А) короткостроковий кредит, при якому позичальник має поновлювальне право на здійснення оплати платіжних документів понад залишок коштів на поточному рахунку, відкритому в даному банку, в межах ліміту, що встановлюється цим банком;

Б) правовідносини, які виникають на підставі договору про іпотечний кредит між кредитором і боржником з приводу надання коштів у користування з установами іпотеки;

В) короткостроковий кредит, погашення якого здійснюється за першою вимогою;

Г) кредит, який надається за контокорентом у межах певної кредитної лінії і повернення якого здійснюється відповідно до надходжень на рахунок клієнта.

3. Як класифікуються іпотечні кредити в залежності від предмета іпотеки:

А) іпотека житла (житлова іпотека);

Б) іпотека земельних ділянок (іпотека землі);

В) іпотека комерційної нерухомості;

Г) всі відповіді вірні.

4. За часовим критерієм розрізняють:

А) старша або перша іпотека;

Б) наступна іпотека;

В) англосаксонська іпотека;

Г) відповіді а) і б) вірні.

5. За правовою основою іпотеки поділяються на:

А) англосаксонська іпотека;

Б) американська іпотека;

В) ромагерманська іпотека;

Г) відповіді а) і в) вірні.

6. Перевагами іпотечного кредиту є:

А) об'єкт нерухомості зберігає свої основні якості протягом тривалого часу;

Б) захист інтересів кредитора від втрат в процесі кредитування;

В) додатковий захист прав банку-кредитора шляхом державної реєстрації застави нерухомості, що дозволяє відстежувати наступні застави майна та інші зміни, що відбуваються з ним і загрожують інтересам кредитора;

Г) відносна простота і доступність організації контролю за збереженням предмета застави, що виключає можливість надмірних витрат на здійснення контрольних функцій для кредитора.

Д) всі відповіді вірні.

7. Недоліки іпотечного кредитування:

А) необхідність тримати у штаті вузьких фахівців-професіоналів — оцінювачів нерухомості, що надається у заставу;

Б) довгострокове відволікання коштів;

В) значний термін кредиту може бути загрозою для майбутніх прибутків банку;

Г) всі відповіді вірні.

8. Моделі іпотечного кредиту:

А) депозитна; інвестиційна або американська (дворівнева); цільова або німецька (однорівнева);

Б) іпотечна, депозитна, англосаксонська;

В) англосаксонська, романогерманська;

Г) правильна відповідь відсутня.

9. Яка модель іпотечного кредиту діє на первинному ринку заставних:

А) американська;

Б) німецька;

В) депозитна;

Г) всі відповіді вірні.

10. Яка модель передбачає наявність потужної банківської системи:

А) американська;

Б) німецька;

В) депозитна;

Г) всі відповіді вірні.

11. Яка модель орієнтована на одержання кредитних ресурсів на вільному ринку капіталів від незалежних інвесторів і яка залежить від загального стану фінансово-кредитного ринку:

А) американська;

Б) німецька;

В) депозитна;

Г) всі відповіді вірні.

12. Яка з моделей іпотечного кредиту реалізується в Україні:

А) американська;

Б) німецька;

В) депозитна;

Г) всі відповіді вірні.

13. Інфляційне застереження – це:

А) зростання загального рівня цін та знецінення грошей, що є двома сторонами одного й того самого процесу;

Б) обумовлений сторонами спосіб збереження реальної вартості грошових вимог та доходів кредитодавця, тобто індексація платежів при сплаті основного зобов'язання;

В) відповіді а) і б) вірні;

Г) правильна відповідь відсутня.

14. Комерційна нерухомість – це:

- А) нерухомість, що приносить або може приносити дохід;
- Б) предмет банківського кредиту;
- В) квартири, машини та ін.;
- Г) всі відповіді вірні.

15. Що є обов'язковим при іпотечному кредитуванні:

- А) сплата початкового внеску в розмірі 25 % від об'єкта іпотечного кредиту;
- Б) страхування предмета застави;
- В) співробітництво з ріелтерами;
- Г) всі відповіді правильні.

Задачі:

Задача 1. П.І. Іванов вирішив придбати автомобіль Volkswagen Bora вартістю 18 тис. дол., використавши механізм іпотечного кредитування. 20.03.2004 р. він звернувся до банку «Дан» з проханням надати кредит у сумі 12 тис. дол. на придбання авто, при цьому 6 тис. дол. П.І. Іванов накопичив на депозитному рахунку, строк дії якого закінчується 25.03.2004 р. Як забезпечення П.І. Іванов запропонував власну квартиру вартістю 50 тис. дол. Банк, розглянувши заявку пана Іванова, а також перевіривши його кредитоспроможність, вирішив надати кредит на таких умовах: строк кредитування 1.04.04.-01.04.07 рр., процентна ставка – 14% річних, сплата основної суми кредиту і відсотків за ним здійснюється рівномірними платежами на початку місяця. Через рік П.І. Іванов звернувся до банку з проханням надати ще один кредит на придбання приватного будинку в передмісті Києва вартістю 25 тис. дол. на тих же умовах, що й для кредиту для купівлі автомобіля. Необхідно визначити: щомісячні виплати П.І. Іванова за кредитом на придбання автомобіля, а також щорічний дохід банку; чи надасть банк кредит на придбання будинку за умови забезпечення квартирою? У разі позитивної відповіді розрахуйте виплати П.І. Іванова та щорічний дохід банку. У разі негативної відповіді потрібно обґрунтування, а також зазначте, як можна вирішити дану проблему.

Задача 2. Кредит для купівлі холодильника, вартістю 2400 грн., наданий 50% від його вартості строком на 6 міс. під 26% річних за умови повернення % і суми кредиту в кінці терміну. При чому 5 % від вартості товару або 10 % від суми кредиту продавець (магазин) повертає кредитору.

Визначити: під який % надається кредит.

Задача 3. Під який % надаються дрібні кредити терміном на 7 днів, якщо за 1000 грн. кредиту:

- а) кредитна спілка отримує 29 грн.
- б) ломбард – 90 грн.

Питання для роздумів, самоперевірки, повторення:

1. Що таке іпотечний кредит?
2. Чим відрізняється іпотека від іпотечного кредиту?
3. Що є нерухомістю відповідно до українського законодавства?

4. Як класифікують іпотеку?
5. Які переваги має іпотечний кредит над іншими видами банківського кредиту?
6. Хто є суб'єктами іпотеки? Охарактеризуйте їх.
7. Які моделі іпотечного кредиту ви можете назвати?
8. Дайте характеристику депозитної, американської та німецької моделей іпотечного кредиту.
9. Які основні умови договору про іпотечний кредит?
10. Яку роль відіграє інфляційне застереження у договорі про іпотечний кредит?
11. Охарактеризуйте сучасний стан іпотечного кредитування в Україні.

ТЕМА 8 Проблемні кредити і засоби реструктуризації безнадійних боргів

Питання:

1. Сутність проблемних кредитів.
2. Методи управління проблемними кредитами.

Тести:

1. Проблемні кредити – це:
  - А) кредити, за якими своєчасно не проведені один чи кілька платежів;
  - Б) кредити, за яким значно знизилась ліквідність і ринкова вартість забезпечення;
  - В) кредити, за якими виникли обставини, які роблять сумнівним виконання позичальником своїх зобов'язань;
  - Г) всі відповіді вірні.
2. З яких джерел можна отримати інформацію про погіршення фінансового стану позичальника:
  - А) з фінансових звітів;
  - Б) з контактів із позичальником;
  - В) з внутрішніх та зовнішніх джерел інформації;
  - Г) всі відповіді вірні.
3. Скільки днів банк може зберігати кредит у статусі «спеціальний контроль»:
  - А) 90 днів;
  - Б) 12 днів;
  - В) 10 днів;
  - Г) 30 днів.
4. Для з'ясування причин неплатежу використовують:
  - А) запити та листи до позичальника;
  - Б) перевірка позичальника на місці;
  - В) повторна оцінка кредитоспроможності позичальника;
  - Г) всі відповіді вірні.
5. Як можна поділити методи управління проблемними кредитами:

А) методи, що спрямовані на розробку спільного з позичальником плану заходів щодо погашення заборгованості за кредитом (договірне списання коштів з рахунку, реструктуризація заборгованості за кредитом, переуступлення права вимоги, згода на переведення боргу, рефінансування заборгованості за кредитом);

Б) методи, що спрямовані на погашення заборгованості в результаті проведення претензійно-позовної роботи (звернення стягнення на заставлене майно, стягнення заборгованості з гарантів і поручителів, стягнення заборгованості з позичальника у судовому порядку, порушення справи про банкрутство);

В) відповіді а) і б) вірні;

Г) правильна відповідь відсутня.

6. Яка допустима частка проблемних кредитів у кредитному портфелі зарубіжних і вітчизняних банків:

А) для зарубіжних банків частка проблемних кредитів становить від 0,5% до 3%, для вітчизняних – 5 %;

Б) для зарубіжних банків частка проблемних кредитів становить від 5% до 7%, для вітчизняних – 10 %;

В) для зарубіжних банків частка проблемних кредитів становить від 0,5% до 2%, для вітчизняних – 3-7%;

Г) правильна відповідь відсутня.

7. Засоби реструктуризації боргу за проблемним кредитом:

А) пролонгація кредиту;

Б) перегляд умов кредитного договору та укладання нового;

В) тимчасовий мораторій на виплату відсотків або частини основного боргу;

Г) всі відповіді вірні.

8. Пролонгація кредиту – це:

А) продовження дії кредитного договору, тобто, кінцева дата кредитування чи останній день користування кредитними коштами переноситься на більш пізніший термін;

Б) списання заборгованості з позичальника за рахунок банківських резервів;

В) скорочення позичальником нерентабельних доходів;

Г) правильна відповідь відсутня.

9. Заходи щодо переуступлення права вимоги та переведення боргу направлені на:

А) вивільнення ресурсів для фінансування більш прибуткових активів за рахунок продажу активів з низькою прибутковістю;

Б) поліпшення якості банківських активів в цілому та кредитного портфеля зокрема;

В) відповіді а) і б) вірні;

Г) правильна відповідь відсутня.

10. Рефінансування заборгованості за кредитом:

А) продовження терміну дії кредитного договору;

- Б) надання позичальнику нового кредиту для погашення заборгованості за чинним кредитним договором;
- В) пред'явлення претензій до позичальника тобто звернення до суду;
- Г) правильна відповідь відсутня.

Ситуації:

Ситуація 1. Підприємство отримало в банку позику в сумі 700 тис. грн. од. на три місяці з 15% річних під заставу майна. Сума угоди про заставу 1100 тис. грн. од. Позичка видана на придбання сировини для виробництва нової продукції. Через місяць після надання позики банк на місті встановив, що не виконуються роботи з пусконаладження обладнання, на якому повинна виготовлятися нова продукція. Сировина оплачена за рахунок-позики і завезена на склади підприємства. Підприємство не ставить перед банком клопотання про пролонгацію позики. Воно сподівається надолужити прогаяне за рахунок двозмінної організації робіт з пусконаладження.

1. Які заходи повинен здійснити банк для запобігання виникнення проблемної позики?
2. Яким чином банк може захистити свої інтереси, щоб не понести збитків і не заморозити капітал в неліквідних активах, якщо не вдасться цими заходами запобігти виникненню простроченої позики?
3. Яку суму боргу повинне сплатити підприємство банку, якщо вся позика буде погашена через рахунок прострочених позичок?
4. У чому полягає механізм примусового стягнення боргу?
5. За яких додаткових до цієї задачі умов може бути розглянуте питання про надання відстрочки погашення позики?

Ситуація 2. У кредитному портфелі банку налічується 25 позик на суму 15500 тис. грн. од., з яких 5 позик — на 240 тис. грн. од. з простроченими термінами повернення, причому прострочка виниклаб місяців тому; 3 позики — на 600 тис. грн. од. — з пролонгованими термінами; у складі останніх 17 позик більше половини таких, де намітилися проблеми.

1. Дати оцінку кредитного портфеля банку.
2. Яку роботу необхідно провести банку для покращення становища в кредитній діяльності?
3. Що банк повинен зробити для реструктуризації свого кредитного портфеля?

Ситуація 3. Станом на перше число місяця банк мав у складі активів 7150 тис. грн. од. заборгованості по позиках, з яких 35% — проблемні, а в складі останніх — 80% безнадійних. Усі безнадійні позики були надані під гарантію збанкрутілих банків. Прострочені позики виникли недавно, вони забезпечені заставою майна, але воно не може бути реалізоване за раніше встановленими цінами у зв'язку з падінням попиту. Виручкою від реалізації майна, що є заставою, може бути погашено лише 50% прострочених позик.

Які заходи повинен здійснити банк для реструктуризації кредитного портфеля і недопущення втрати платоспроможності та збитків?

Питання для роздумів, самоперевірки, повторення:

1. Суть проблемних позик і причини їх виникнення.
2. Причини проблемних позик, які залежать від банку, які залежать від позичальника і які не залежать ні від банку, ні від позичальника.
3. Робота банку з недопущення проблемних позик.
4. Банківський моніторинг.
5. Робота банку, пов'язана з погашенням проблемних позик.
6. Банківський контроль. Заходи економічного впливу на позичальника.
7. Робота з проблемними кредитами і заходи впливу на них.
8. Припинення надання нових кредитів і дострокове стягнення боргу; пролонгація позички; застосування претензійно-позовних заходів стягнення боргу, порушення справи про банкрутство; уступка права вимоги банком іншому кредитору; переведення кредитного боргу на іншого клієнта, сек'ютеризація кредитної заборгованості; реструктурування банківських активів.
9. Характеристика основних методів управління кредитним ризиком.
10. На які аспекти фінансової звітності позичальника необхідно звернути особливу увагу кредитному інспектору банку?
11. У чому полягає відмінність між різними методами ціноутворення за кредитами?
12. Обґрунтувати важливість контролю як методу управління ризиками.
13. Основні етапи процесу формування резервів на відшкодування втрат за кредитними операціями банку.
14. Джерела формування загального та спеціального резервів в Україні.
15. Який показник використовується для оцінки активів у рейтинговій системі «СAMEL»?
16. Зміст та етапи проведення реабілітації проблемного кредиту.
17. Характеристика основних методів управління проблемними кредитами.

ТЕМА 9 Державний кредит

Питання:

1. Сутність і особливості державного кредиту.
2. Види державного кредиту.

Тести:

1. Державний кредит – це відносини, в яких держава виступає в ролі:
А) позичальника;
Б) кредитора;
В) позичальника або кредитора;
Г) як правило, в ролі кредитора.
2. До негативних наслідків державного боргу зараховують:
А) переливання капіталу із сфери виробництва у сферу обігу;
Б) переливання капіталу із сфери обігу у сферу виробництва;
В) у короткостроковому періоді викликає підвищення податкового тягаря;

Г) жодне з перерахованих.

3. Співвідношення зовнішнього боргу до річного обсягу експорту не має перевищувати:

А) 50 %;

Б) 275 %;

В) 80 %;

Г) 150 %.

4. Гарантований державний борг – це:

А) державний борг, погашення якого є обов'язковим за будь-яких умов;

Б) частина зовнішнього боргу держави, що була гарантована МФКУ;

В) борг, що було надано юридичним особам під державні гарантії;

Г) правильна відповідь відсутня.

5. Позики, що залучаються для погашення короткострокових касових розривів у фінансуванні витрат державного бюджету, оформлюються:

А) облігаціями внутрішньої державної позики;

Б) облігаціями внутрішньої ощадної позики;

В) облігаціями зовнішньої державної позики;

Г) казначейськими зобов'язаннями.

6. Облігації, що продаються нижче номіналу, а погашаються за номіналом, називаються:

А) конверсійними;

Б) процентними;

В) вигрешними;

Г) дисконтними.

7. До методів реструктуризації зовнішньої заборгованості країн, що використовуються у практиці Паризького та Лондонського клубів кредиторів, не належать:

А) свопи;

Б) часткове або повне списання боргу;

В) сек'юритизація боргу;

Г) конвертація боргу.

8. Конверсійні облігації внутрішньої державної позики були випущені Україною в:

А) 1995 р.;

Б) 1998 р.;

В) 1999 р.;

Г) 2000 р.

9. Облігації зовнішньої державної позики випускались Україною:

А) в 1995, 2000, 2003, 2004 роках;

Б) в 1995, 2000 роках;

В) в 2000, 2001 та 2002 роках;

Г) тільки в 2005 році.

10. В Україні надається такий вид державного споживчого кредиту:

А) на здобуття вищої освіти;

Б) на лікування;

- В) на відпочинок;
- Г) на перекваліфікацію.

Ситуації:

Ситуація 1. Проаналізуйте динаміку обсягів, строковості та вартості внутрішніх державних запозичень України та зробіть рекомендації щодо подальшої політики у сфері державного кредитування.

Ситуація 2. Проаналізуйте динаміку державного боргу України, назвіть основні причини збільшення та запропонуйте заходи щодо зменшення обсягів державного боргу.

Питання для роздумів, самоперевірки, повторення:

1. Дайте визначення державному кредиту та державному боргу.
2. Назвіть основні види державного кредиту.
3. Назвіть «за» і «проти» використання державою запозичень.
4. З якою метою випускаються державні облігації та які види цих цінних паперів випускала Україна?
5. З якою метою випускаються скарбничі векселі? Розкажіть про обіг цих цінних паперів в Україні.
6. Що являють собою Лондонський та Паризький клуби кредиторів? Коли вони були створені та хто є членами цих клубів?
7. Які методи реструктуризації заборгованості країни використовують клуби кредиторів?
8. Дайте визначення і назвіть передумови запровадження в практику застережень про колективні дії?
9. Розкажіть про практику реструктуризації боргів України в цих клубах.
10. Розкажіть про умови надання в Україні державного кредиту молодим сім'ям на купівлю житла.
11. Розкрийте основні положення надання державного кредиту на отримання вищої освіти.
12. Що являє собою податковий кредит?
13. Які види податкових кредитів використовуються в Україні на практиці?

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Мета і роль кредитних операцій у банківській діяльності.
2. Оцінка економічної доцільності кредитної операції .
3. Оцінка можливості повернення позики за рахунок цільових джерел.
4. Види банківських ризиків та їх визначення (дефініція).
5. Кредитний ризик: визначення, оцінки, мінімізація.
6. Процентний ризик, засоби оцінки та управління ним.
7. Лімітування як засіб управління кредитним ризиком.
8. Критерії оцінки кредитного ризику: репутація, можливість, капітал, умови, застава.
9. Визначення рейтингу кредитів за допомогою системи балів і кредитів.
10. Система рейтингу банків CAMEL.
11. Кредитна політика, її зміст і параметри.
12. Оцінка кредитоспроможності позичальника.
13. Аналіз грошових потоків позичальника, їх оцінка та прогнозування.
14. Вимоги до власного капіталу позичальника.
15. Зміст висновку на кредит.
16. GAP-аналіз.
17. Зміст кредитної заяви позичальника.
18. Умови виникнення кредитної угоди між банком і позичальником.
19. Структурування позички.
20. Страхування ризику непогашення позики.
21. Оцінка кредитного ризику.
22. Класифікація активів позичальника за ступенем ризику.
23. Заставне право банку і спосіб його реалізації.
24. Аналіз використання основного капіталу позичальника.
25. Класифікація пасивів позичальника за ступенем терміновості.
26. Склад та аналіз дебіторсько-кредиторської заборгованості позичальника.
27. Оцінка ліквідності балансу позичальника.
28. Форми позичкових рахунків і режим їх дії.
29. Коефіцієнт покриття запасів і видатків та покриття балансу позичальника.
30. Зміст договору про заставу.
31. Класифікація банківських кредитів по видах.
32. Прийняття рішень про можливість чи неможливість кредитування клієнта.
33. Показники оцінки рентабельності позичальника.
34. Аналіз використання оборотного капіталу позичальника.
35. Оцінка доцільності і дохідності позичкової операції.
36. Участь власних коштів позичальника у фінансуванні заходу, що кредитується.
37. Етапи процесу кредитування.
38. Процентна політика комерційного банку.

39. Порядок одержання і погашення банківського кредиту позичальника.
40. Способи захисту від кредитного ризику.
41. Зміст кредитного договору.
42. Банківський контроль за своєчасним і повним погашенням кредиту клієнтом.
43. Порядок документального оформлення кредиту в комерційному банку.
44. Банківські послуги, що мають кредитний характер.
45. Кредитний портфель комерційного банку, його структура та аналіз.
46. Класифікація кредитів комерційних банків за ступенем ризику.
47. Проблемні позички: причини їх виникнення і способи запобігання збитків банку.
48. Форми забезпечення повернення банківських кредитів.
49. Оцінка можливості повернення позики.
50. Оцінка позичальника через показники ефективності його роботи.
51. Бізнес-план на здійснення заходу, під який запитується кредит.
52. Оцінка вартості кредитної послуги.
53. Причини виникнення проблемних позик.
54. Робота банку, що пов'язана з погашенням проблемних позик.
55. Фактори визначення кредитного ризику.
56. Аналіз кредитного портфеля комерційного банку.
57. Формування резервів для покриття можливих втрат від кредитних операцій.
58. Показники, що характеризують платоспроможність позичальника.
59. Показники, що характеризують фінансову стійкість позичальника.
60. Класифікація позичальників за результатами оцінки їх фінансового стану з урахуванням рівня забезпечення за кредитними операціями (класи А, Б, В, Г, Д).

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЗАЛІКУ

1. Економічна природа кредиту
2. Функції та роль кредиту
3. Форми кредиту
4. Принципи раціонального кредитування
5. Етапи кредитного процесу
6. Визначення кредитоспроможності позичальника як важливої складової кредитного процесу
7. Кредитний ризик: сутність, структура та методи управління
8. Сутність та види фірмових кредитів
9. Економічна сутність комерційного кредиту
10. Франчайзинг
11. Облігаційні кредити
12. Сутність і особливості банківського кредиту
13. Прямі кредити комерційних банків
14. Непрямі кредити
15. Факторинг як специфічна форма обслуговування дебіторської заборгованості
16. Класифікація факторингових операцій
17. Відмінність факторингу від банківського кредиту
18. Переваги та недоліки факторингового обслуговування
19. Механізм реалізації факторингу
20. Сутність та особливості лізингу як форми кредиту
21. Класифікація лізингових операцій
22. Переваги використання лізингових операцій
23. Механізм лізингу
24. Сутність та особливості іпотечного кредиту
25. Моделі іпотечного кредиту
26. Сутність проблемних кредитів
27. Методи управління проблемними кредитами банків
28. Сутність і особливості державного кредиту
29. Види державного кредиту
30. Реструктуризація державної заборгованості в Паризькому та Лондонському клубах кредиторів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003.
2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» № 2121-III від 7.12.2000 з урахуванням змін.
3. Закон України «Про заставу» № 2654-XII від 02.10.1992 з урахуванням змін.
4. Закон України «Про іпотеку» № 898-IV від 05.07.2003 з урахуванням змін..
5. Закон України «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати» № 979- IV від 19.07.2003 з урахуванням змін.
6. Закон України «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» № 710/97-ВР від 10.12.1997.
7. Закон України «Про фінансовий лізинг» № 723/97-ВР від 16.12.1997 з урахуванням змін.
8. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» № 3480-IV від 23.02.2006 з урахуванням змін.
9. Постанова НБУ «Про затвердження Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України шляхом рефінансування, депозитних та інших операцій» № 584 від 24.12.2003 з урахуванням змін.
10. Постанова Правління НБУ № 508 від 16.12.2002 р. «Про затвердження Положення про порядок здійснення банками операцій з векселями в національній валюті на території України» з урахуванням змін.
11. Рішення ДКЦПФР про затвердження «Положення про порядок випуску облігацій підприємств» № 332 від 17.07.2003.
12. Цивільний кодекс України № 435-4 від 16.01.2003.
13. Банківські операції: Підручник / А.М.Мороз, М.І.Савлук, М.Ф. Пуховкіна та ін.; За ред. А.М.Мороза. - К.:КНЕУ, 2000. - 384с..
14. Васюренко О.В. Банківський менеджмент: Посібник. - К.: Вид. центр "Академія", 2001.-320с.
15. Васюренко О.В. Банківські операції: нНвч. посібник - К.: Знання, 2000. - 242с.
16. Версаль Н.І., Дорошенко Т.В. Теорія кредиту: Навч. посіб. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 483 с.
17. Вовк В.Я., Хлеменко О.В. Кредитування і контроль: Навч. посіб. К.: Знання, 2008. – 463 с.
18. Гроші та кредит. Навч. посібник І.В. Алексеєв, М.К. Колесник, О.Й. Вівчар та інші – Львів, Львівська політехніка, 2004 – 168с.
19. Гроші та кредит: Підручник / За ред. М.І.Савлука. - К.: КНЕУ, 2001. - 602с.
20. Деньги. Кредит. Банки: Учебник для вузов / Под ред. Е.Ф.Жукова - М.:ЮНИТИ, 1999.-622с.
21. Деньги. Кредит. Банки: Учебник для вузов / Под ред. О.И.Лаврушина - М.:Финансы й статистика, 1999. - 448с.
22. Іпотечне кредитування: навч. посібник /за ред. О.С. Любуна, О.І. Кірсєва, М.П. Денисенка – К: Центр навчальної літератури, 2005. – 391с.

23. Кредит і кредитні правовідносини: економічна природа і практика законодавчого регулювання / М. Олекієнко, В. Ольшанський, Д. Лілак, Є. Першиков – К: козаки 1996 – 184с.
24. Кредитна спілка: Свій до свого по своє – К: Українська освітня програма ринкових реформ, 2000 – 95с.
25. Лагутін В.Д. Кредитування: теорія і практика: Навч. посібник. - К.: Знання, 2000.-215с.
26. Прасолова С.П. Кредитування і контроль. Практикум. К.: «Ліра-К», 2008. – 202 с.
27. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент банку: Навч. посібник. - К.: КНЕУ, 1999.-280с.
28. Савлук М.І., Мороз А.М., Коряк А.М. Вступ до банківської справи: Навчальний посібник. - К.: Лібра, 1998.- 344с.
29. Шевченко Р.І. Кредитування і контроль: Навч.-метод. посібник для самоств. вивч. дисц. — К.: КНЕУ, 2002. — 183 с.